
**Vosa - Mrs. Lorine Tevi, Lewe Ni Matabose - National Financial
Inclusion Taskforce
Korovou Microfinance Expo
Gatward Park Korovou, Vakarauwai 19 Me, 2012.**

TEKITEKIVU NI VOSA

Ni sa bula vinaka na turaga, marama, kei kemuni na i taba gone kei na lalai ena vanua vakaturaga koTailevu. Au vakavinavinaka vakalevu ni rawa niu mai tauca e dua na vosa me baleta nai naki ni *Microfinance Expo* oqo.

Taumada, au via vakavinavinaka talega vei ira kece na tabana vakacakacaka ni veiqaravi, keimami mai veitokonitaka vata tiko na kena vakayacori na soqo yaga oqo e Korovou, Tailevu.

NA VUNA E VAKAYACORI KINA NA MICROFINANCE EXPO?

Me vaka era sa varaitaka oti tiko na Kovana ni Baqe ni maroroi ni i yau ena noda vanua, na i naki ni *Microfinance Expo* oqo sai koya:

- ‘oya me vakadewataka yani vei kemuni ena nomuni mata ni katuba nai tukutuku me baleta na veiqaravi era vakarautaka na veitabana vakacakacaka era gole tiko mai ni kua.
- Era na vakayaco vuli tale tikoga na veitabana vakacakacaka vakailavo me baleta na kena lewai matau na i lavo.

RESERVE BANK OF FIJI

- Era na tiko tale ga ‘o ira na vakaillesilesi vakacakacaka me ra vakamacala me baleta na tauyavutaki bisinisi lalai, kei na gaunisala eso ni kena vakailavotaki na bisinisi lalai.
- Eso nai lesilesi vakacakacaka vakamatanitu era tiko talega oqo, ka ra na vakamacala tale tikoga me baleta na nodra veiqaravi.

Me baleta na *microfinance*, e vuqa na vakadidike ena ka vakailavo kei na kena vakayagataki, e dusia ni nodra vulica ka kila vinaka na lewe ni vanua na vakatulewa vakavinaka ni i lavo ena rawa ni:

- Vakatorocaketaka na bula ni leweni vanua/matavuvale;
- vukea na veivakavaletaki, tiko bulabula kei na tiko sautu;
- vukea na vakatorocaketaki ni vuli ni lewe ni vanua, vakabibi ‘o ira na gone;
- vakabibi, e na vukea talega na nodra vakadeitaki na marama kei ira nai taba gone, ena nodra vakaitavi e na veivakatorocaketaki e loma ni matavuvale, kei na noda vanua.

‘O ni na raica, e kauwai na veitabana vakacakacaka era gole tiko mai nikua, baleta e koto na vakabauta na veiqaravi vakailavo kei nai vakasala e vakarautaki vei keda, ena rawa ni vukea na veivakatorocaketaki ena noda bula kei na noda vanua, vakauasivi ena nodra bula na dravudravua, kei ira ena taudaku ni noda koro vakavavalagi era sega ni dau vakayagataka vinaka tu na nodra veiqaravi na veitabana vakailavo.

Kemuni na Turaga, na Marama kei kemuni nai taba Gone, na *microfinance* e sega ni kenai balebale wale ga na dinau. E oka tale tikoga

RESERVE BANK OF FIJI

kina na maroroi i lavo, vakatubu i lavo, sausaumi, kei na vulici ni lewai vakavinaka ni vakayagataki i lavo. Keimami nuitaka ni na cava na noda soqo nikua ena vanua vakaturaga o Tailevu, era sa na kila vinaka na noda lewe ni vanua na veimataqali veiqaravi era tu vei ira na veitabana vakailavo. Keimami na via raica talega me na basika cake eso na bisinisi lalai, ka na veivuke ena kena vakatorocaketaki na bula.

Nai ulutaga ni *expo* oqo na “*Community Empowerment through Accessible Financial Services*” ekenai balebale na veivakaukauwataki, ena kena vakarautaki vakavoleka ena nomuni mata ni katuba nai tukutuku me baleta na veiqaravi vakailavo era tu, moni ni na rawa ni vayagataka na veiqaravi oqo ena kena vakatulewataki vinaka na nomuni bula vakailavo.

Eso na vakadidike ena noda vanua e vakaraitaka ni noda bisinisi lalai era rawata tiko e 17 na pasede ni i lavo taucoko e rawati ena noda vanua.¹ Ena vanua vaka Esia, na nodra bisinisi lalai era voleka ni rawata tiko e 60-80 na pasede ni i lavo e rawati ena nodra vanua. Eda na raica eke ni se levu na ka e yaga mena caka me vakatorocaketaki kina na noda bisinisi lalai, ka me rawa ni ra yaco me ra yavu dei ni veivakatorocaketaki ena noda vanua ‘o Viti.

Keitou vakabauta ni vanua vakaturaga ‘o Tailevu ena rawa ni cau vakalevu ena veivakatorocaketaki ena noda vanua. E levu na noda i liuliu ena Matanitu kei na veitabana ni veiqaravi tale eso era cavu tu mai ena nomuni vanua vakaturaga oqo ko Tailevu. Era oka tiko kina na Turaga na Peresitedi, na Turaga na Prime Minister vaka talega kina na Turaga

---

¹ Source: Fiji Bureau of Statistics (for last 3 years averaged around 17.1 percent)

RESERVE BANK OF FIJI

Vunivola Tudei ko Lt Col Inia Seruiratu. Na dau ni veivakatavulici ni timi ni rakavi ni lewe 15 ni noda Vanua, e Turaga tale ga ni Tailevu. Eda na raica kina ni vanua vakaturaga ‘o Tailevu e veiliutaki sara tu ga ena kena vakatorocaketaki na noda vanua. E levu tale ga nai yaubula era kune ena vanua vakaturaga ‘o Tailevu. Eda sa raica na koula kei na siliva e kunei e Wainivesi ka vaka talega kina na kena vakayacori tiko na susu bulumakau kei na manumanu, vakasaqa jokeliti, kei na kena tu vakayauyau nai yau ni vanua me vaka na veikau, vuata kei na kakana tei e Tailevu.

Ena kena tuvai matau nai tuvatuva, navunavuci kei na veitokoni, ‘o ira nai yau bula oqo ena rawa ni vurevure levu ni bisinisi, i lavo, veivakatorocaketaki kei na bula, ena vanua vakaturaga oqo. Na Matanitu e tokona na vakavotukanataki ni i naki oqo, ka sa nodai tavi vata kece me na rawata sara yani.

Au vakabauta ni ratou tiko talega nikua ‘o iratou nai vakalesilesi ni tabana ni teitei. E ratou na rawa ni vakasala, ka vukei kemuni tiko ke so na nomuni vakatataro.

Keimami nuitaka talega ni na siga vinaka nikua moni na vulica kina eso nai vurevure ni i lavo moni na rawa ni tauyavutaki bisinisi lalai kina.

Era tiko tale ga oqo na veitabana vakacakacaka ni i lavo, se vakatubu i lavo, ka ra na caka vuli tiko me baleta na lewai matau ni vakayagataki i lavo kei na kena maroroi. Era na vakasalataki kemuni talega me baleta

RESERVE BANK OF FIJI

na nodra veiqaravi ka ‘oni na rawa ni vakayagataka moni vakatubu ka maroroi i lavo kina.

Eso tale ga na bisinisi lalai era tiko maliwai keda oqo me ra mai volivolitaki. ‘Oni sa sureti moni na tokoni ira talega na bisinisi lalai oqo, ena nomuni volia na nodrai voli.

TINITINI NI VOSA

Keimami nuitaka ni oni na sureti ira mai vakalewelevu na nomuni tokani kei na nomuni lewe ni matavuvale, mera mai vakayagataka na veiqaravi kei na vakasala yaga eso era na mai solia tiko na veitabana vakacakacaka ni veiqaravi era tiko oqo nikua.

Mai dua tiko ga na noqu vosa lekaleka, ka sala vata tiko kei na noqu vakanuinui vinaka ni na dua na soqo marautaki vei keda na Korovou 2012 *Microfinance Expo*.

CAVA NA VOSA